

Anna Przygoda

Mechanizmy socjalizacji w rodzinie

Pedagogika Rodziny 1/1, 109-118

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Anna Przygoda

Mechanizmy socjalizacji w rodzinie

Streszczenie

Socjalizacja dziecka w rodzinie rozpoczyna się w chwili jego narodzin, a jej przebieg i efekty warunkują dalsze funkcjonowanie dziecka w grupie społecznej. Nabyte najczęściej w toku obserwacji osób znaczących wartości, normy, zasady postępowania czynią jednostkę społecznie wartościową. W oparciu o zdobyte w rodzinie doświadczenia dziecko buduje swoją tożsamość, patrzy na rzeczywistość przez pryzmat świata wartości najbliższych, tego, co uważają za ważne, za dobre lub złe, przyjazne lub wrogie, święte lub nieistotne. Pracę poświęcono mechanizmom socjalizacji w rodzinie.

Summary

The process of socialization of the child begins from the day of birth. The functioning of a child in a social group depends on this process and its results. Values, norms and rules, achieved in the course of observation makes people of a social value. Basing on the experience gained in the family child builds his or her identity, perceive the reality through the prism of the world of his or her closest, what is important for them, good or bad, friendly or hostile, sacred or irrelevant. The papers is devoted to the process of socialization in the family.

1. Wprowadzenie

Socjalizacja dziecka w rodzinie rozpoczyna się w chwili jego narodzin, a jej przebieg i efekty warunkują dalsze funkcjonowanie dziecka w grupie społecznej. Nabyte najczęściej w toku obserwacji osób znaczących wartości, normy, zasady postępowania czynią jednostkę społecznie wartościową. W oparciu o zdobyte w rodzinie doświadczenia dziecko buduje swoją tożsamość, patrzy na rzeczywistość przez pryzmat świata wartości najbliższych, tego, co uważają za ważne, za dobre lub złe, przyjazne lub wrogie, święte lub nieistotne.

2. Pojęcie socjalizacji

Jednoznaczne zdefiniowanie socjalizacji nastęrcza wielu trudności, wynikających z faktu, iż poszczególni badacze analizują ten proces z trzech co najmniej per-

spektyw: 1) jako procesu, w którym jednostka biernie poddaje się przystosowawczym wpływom społecznym, 2) jako procesu przystosowywania się jednostki do życia społecznego lub 3) jako procesu, w którym jednostka przystosowuje się do współdziałania z innymi członkami społeczeństwa.

Duże zróżnicowanie poglądów w rozumieniu pojęcia socjalizacja – pisze S. Kowalik (1994: 277–291) – może wynikać między innymi ze specyfiki dyscyplin, w ramach których ta problematyka jest podejmowana. Dokonuje on swoistej klasyfikacji koncepcji socjalizacji, proponując podział na dwa modele: deterministyczny i funkcjonalistyczny.

Objasniając znaczenie pojęcia „socjalizacja”, K. Lubiewska (2001: 58) pisze, iż można wyodrębnić trzy płaszczyzny definicyjne. Pierwsza z nich odnosi się do rozwoju jednostki widzianego z zewnętrznej, ponadjednostkowej perspektywy społeczeństwa jako całości – w tym wymiarze socjalizacja jest procesem rozwoju społecznego człowieka – potencjalnego członka społeczeństwa, który jest efektem niekierowanych i nieuświadomionych oddziaływań otoczenia społecznego (kierowanym oddziaływaniem będzie w niniejszej opozycji wychowanie). Druga – wewnętrzna, definicyjna płaszczyzna uwzględnia jako centralną kategorię aspekt jednostkowy – socjalizacja w owym wymiarze oznacza indywidualny proces stawania się pełnowartościowym członkiem społeczeństwa, który przestrzega obowiązujących społecznie norm zwrotnie otrzymując akceptację społeczną. Trzecią płaszczyznę możemy wyodrębnić koncentrując się na mechanizmach, które leżą u podstaw rozwoju (tak społecznego, jak i jednostkowego) – wtedy socjalizacja jawi się jako proces przekazywania, bądź uczenia się norm i zasad obowiązujących we współżyciu z pozostałymi członkami danego społeczeństwa.

Pojęciu „socjalizacja” bywa nadawane przez socjologów szersze lub węższe znaczenie. W znaczeniu węższym pojęcie to odnosi się do wczesnych lat życia jednostki (dzieciństwa i wczesnej młodości), kiedy dziecko jest wprowadzane do udziału w życiu społecznym, przyswajają sobie aprobowane przez otoczenie społeczne sposoby zachowania, staje się „istotą społeczną”. W szerszym znaczeniu socjalizacja pojmowana jest jako całokształt wzajemnych oddziaływań jednostki i jej środowiska społeczno-kulturowego, trwających przez całe jej życie i obejmujących zarówno przyswajanie sobie wymogów tego środowiska i przystosowywanie się do ich, jak i przekształcanie go w wyniku własnych działań. Szeroko rozumiane pojęcie socjalizacji obejmuje między innymi pojęcie akulturacji, czyli przekazywania dziedzictwa kulturowego zbiorowości z pokolenia na pokolenie, a także proces wychowania, czyli intencjonalnego kształtowania osobowości (Krawczyk, Morawski, 1996: 255–260; 1991: 90–95).

Różnicę pomiędzy takimi ujęciami wyznacza z jednej strony kryterium aktywności bądź reaktywności osoby podlegającej wpływom socjalizacyjnym (Rosiński, 2003: 10). O ile w węższym rozumieniu człowiek jest kształtowany przez otoczenie społeczne, to w rozumieniu szerszym podlega on zmianom będąc aktywnym uczestnikiem życia społecznego. Różnicę w omawianych ujęciach

stanowi również sposób ujmowania procesów socjalizacyjnych, traktowanych jako ograniczone do pewnych tylko okresów rozwoju, bądź trwających przez całe życie jednostki. Ujęcie węższe ponadto zakłada istnienie gotowych standardów zachowań społecznych, w ujęciu szerszym natomiast, jednostka partycypuje w kulturze, sama współtworzy więc wzory postępowania.

Dla zobrazowania omawianych zjawisk można przytoczyć kilka przykładowych definicji, a tym samym przyrzeć się znaczeniom nadawanym temu procesowi przez poszczególnych autorów. Socjalizacja – pisze W. Okoń – to: „1) ogół działań ze strony społeczeństwa, zwłaszcza rodziny, szkoły i środowiska społecznego, zmierzających do uczynienia z jednostki istoty społecznej, tj. umożliwienia jej zdobycia takich kwalifikacji, takich systemów wartości i osiągnięcia takiego rozwoju osobowości, aby się mogła stać pełnowartościowym członkiem społeczeństwa; 2) ogół zmian zachodzących w jednostce pod wpływem oddziaływań społecznych, umożliwiających jej stopniowe stawanie się pełnowartościowym członkiem społeczeństwa” (Okoń, 1998).

O socjalizacji w jej szerokim ujęciu H. Mielicka pisze, iż może być rozumiana „jako przyczyna i skutek procesu, którego celem jest wprowadzenie jednostki do udziału w życiu społecznym” i dodaje, iż doprowadza ona do „internalizacji, czyli przyjęcia przez jednostkę i uznania za własne norm i wartości istniejących w społeczeństwie” (Mielicka, 2000: 1).

Według J. Turowskiego natomiast, mianem socjalizacji określane są „procesy oddziaływania życia społecznego i kultury na osobowość jednostki i obejmuje procesy internalizacji, tj. nabywania czy przyjmowania przez jednostkę wartości i norm z nich wynikających, następnie procesy uczenia się oraz tworzenia wzorów zachowań, a wśród nich wzorów ról społecznych” (Turowski, 1993: 38–55).

J. H. Turner (1994: 80–81) omawia kilka podstawowych prawideł, które określa wprawdzie jako oczywiste, ale bardzo istotne:

1. Wczesna socjalizacja ma znacznie większy wpływ na formowanie się naszych ludzkich cech aniżeli późniejsza.
2. Interakcja z osobami ważnymi – takimi, z którymi nawiązujemy stosunek emocjonalny – ma na nas o wiele większy wpływ niż kontakty z innymi ludźmi. Oczywiście na początku tymi osobami ważnymi są rodzice oraz pozostali członkowie najbliższej rodziny.
3. Interakcja w grupach pierwotnych – czyli takich, w których ludzie znają się nawzajem, a ich stosunki są bliskie i intymne – jest znacznie ważniejsza w kształtowaniu osobowości aniżeli kontakty w grupach wtórnych – w których interakcje są mniej bezpośrednie, bardziej formalne.
4. Długotrwałe związki z innymi ludźmi mają większy wpływ na naszą osobowość aniżeli krótkie i przypadkowe (Turner, 1994).

Możemy zatem przyjąć, że rodzinna socjalizacja jest bez wątpienia wczesna, ma miejsce w pierwotnej grupie, w której uczestnicy długotrwałych interakcji są

osobami bliskimi dlatego odgrywa szczególne znaczenie dla rozwoju i późniejszego funkcjonowania dziecka, zarówno w rodzinie, jak i poza nią.

3. Socjalizacja w rodzinie

Współcześnie niemal powszechnym założeniem jest to, że proces socjalizacji jednostki dokonuje się za pośrednictwem małych grup społecznych, wśród których rodzina obok szkoły, grupy rówieśniczej, środowiska lokalnego i mediów zajmuje miejsce najważniejsze.

Rodzinę można definiować i traktować niejednoznacznie, jako środowisko wychowawcze, grupę społeczną, instytucję, system, swoistą subkulturę. Niezależnie jednak od sposobu definiowania rodziny istnieje wśród autorów zgodność co do jej zasadniczej roli w procesie socjalizacji głównie ze względu na: czas przebywania jednostki w rodzinie, zdolność zaspokajania potrzeb jednostki, stymulowanie jej rozwoju a także złożoną strukturę rodziny (Kaleta, 2008: 245).

Potwierdzeniem tak zarysowanej tezy są stwierdzenia: „rodzinę można uznać za kolebkę osobowości. W bliskich interakcjach z matką, ojcem, rodzeństwem, czy dziadkami, dziecko rozwija podstawowe funkcje psychiczne i kształtuje strukturę osobowości; wzrasta w świat kultury danego społeczeństwa i przejmuje normy postępowania oraz szerzej – normy zachowania się” (Kieszkowska, 2007: 129).

Każda bezsprzecznie jednostka ludzka wywodzi się z rodziny. Stanowi ona pierwotne i naturalne środowisko dla życia dziecka. Stąd też zdobywa w niej wielostronne doświadczenia, które mają istotne znaczenie w funkcjonowaniu społeczeństwa. „Oddziaływanie rodziny na dziecko, szczególnie w jego pierwszych okresach rozwojowych, jest silne i znaczące w wielu sferach jego życia. Żadna jak dotąd inna grupa społeczna, czy instytucja wychowawczo-opiekuńcza nie jest w stanie dorównać specyficznym wpływom rodziny, które wynikają z pewnością z uwarunkowań biologicznych – więzów krwi, jakie łączą rodziców i dzieci” (Cudak, 2006: 117).

Analizując role, jakie spełnia rodzinna socjalizacja R. Doniec pisze, iż „socjalizacja w rodzinie obejmuje swym zasięgiem całą osobowość człowieka i dotyczy sfery biologiczno-popędowej, psychiczno-uczuciowej, świadomościowo-moralnej oraz społeczno-kulturalnej” (Doniec, 2005: 236).

I tak na płaszczyźnie biologiczno-popędowej rodzina jako grupa rozrodcza przekazuje dziecku określone genotypowo wyposażenie, a ściślej mówiąc zadatki wyposażenia biologicznego, popędowego, zdolnościowego, które to zadatki aktualizują się pod wpływem środowiska rodzinnego i innych środowisk. W zakresie biologiczno-popędowym rodzina wpływa na przyszły kształt osobowości dziecka poprzez niesienie mu opieki w formie pomocy materialnej, stworzenia mu dobrych warunków życia w zakresie mieszkania, pożywienia i tego, co składa się na fizyczne otoczenie dziecka.

Na płaszczyźnie psychiczno-uczuciowej funkcje socjalizacyjne rodziny wyrażają się w postaci umiejętnego oddziaływania na psychikę dziecka. Zasadniczą

rolę odgrywa tu postawa opiekuńcza rodziców wypływająca z miłości. Wskaźnikiem uczuciowych stosunków rodzinnych jest stopień, w jakim jednostka okazuje rodzicom zaufanie, jest zwierzać się im, zwracać się do nich po radę i pomoc; dawanie dziecku możliwości wypowiedzenia się, a dalej stopień, w jakim dziecko spotyka się z uznaniem dla swoich zajęć i zabaw, stopień w jakim rodzice podejmują trud zapewnienia w domu porządku i karności bez użycia siły, miara solidarności rodzinnej oraz wzajemnej lojalności (Jacher, 2001: 20–26).

Kolejna spośród omawianych płaszczyzn dotyczy sfery świadomościowo-moralnej. Osobowość dziecka rozwija się w atmosferze panujących norm, zasad moralnych i reguł, ogólnych w swych założeniach, ale konkretyzowanych przez kierowane działanie i oddziaływanie na dziecko. W tym procesie ważne są nie tylko zasady wdrażane w świadomość dziecka, ale głównie modele funkcjonowania tych zasad, którymi są dla dziecka wychowujący rodzice i członkowie rodziny (Cudak 2007).

Ostatnia płaszczyzna, na której kształtuje się ludzka osobowość to płaszczyzna społeczno-kulturowa. Rodzina decyduje o tym, w jaki sposób dziecko przejmie od niego określone wartości społeczne, obyczaje i tradycje, w jaki sposób nauczy się stosować do wzorów postępowania i nabędzie umiejętności współdziałania z innymi. Rodzina uczy jednostkę takich sposobów zachowań, które pozwalają jej na porozumienie się z innymi, na współżycie społeczne uwzględniające mechanizmy interakcji. Rodzina uczy konformizmu wobec wzorów społecznych i modeli kultury (Jacher, 2001).

Wyniki wychowania w rodzinie, także rodzinnej socjalizacji odciskają piętno na wychowaniu członków rodziny (także ich socjalizacji) w przestrzeni pozarodzinnej. W tym sensie można mówić o „odśrodkoworodzinnych” wpływach na funkcjonowanie rodziców i dzieci, dziadków oraz innych członków rodziny w różnych środowiskach społecznych. Człowiek – jednostka rodzinna spożytkowuje walory osobistej rodzinności w podejmowaniu zadań zawodowych, związanych z nauką, towarzyskich i innych. Następuje dopełnienie procesu kształtowania się człowieka jako jednostki ludzkiej dyspozycjami, które zaistniały i rozwinęły się w trakcie wychowywania w rodzinie. Ten zakres wychowania mieści się w szerszej koncepcji przygotowania jednostki do życia w społeczeństwie poprzez rodzinę (Kawula, Brągiel, Janke, 2002: 99).

Człowiek w rodzinie – jak podaje A. Kieszkowska (2008: 188; 2007: 129), – znajduje najbardziej sprzyjające środowisko dla swojego rozwoju i z chwilą usamodzielnienia czerpie z niej niepowtarzalne i niezbędne wartości. Rodzina jest bogatym źródłem życia i szkołą miłości w takim stopniu, że trudno sobie wyobrazić bez niej ludzkie życie. Rodzina jest również środowiskiem realizacji społecznej natury człowieka. Pierwsza socjalizacja, a więc wprowadzenie dziecka w większą grupę społeczną dokonuje się przy jej współdziałaniu. Zapewnia ona nawiązanie trwałych kontaktów z otoczeniem. Socjalizacja w rodzinie to wprowadzenie w życie poprzez uczenie się zachowań, pełnienie ról społecznie akceptowanych i rozwój postaw społecznych.

Oddziaływania wychowawcze w środowisku rodzinnym „odbywają się z reguły dwoma równoległymi torami. Pierwszy nurt jest niezamierzony, spontaniczny, z małą świadomością wychowawczą. Wynikają one z samego faktu uczestnictwa w rodzinie. Rodzice oddziałują na dzieci całą swą osobowością, poprzez postawy, wzory zachowań, gesty, sposób wyrażania uczuć. Druga droga oddziaływań rodzinnych jest zamierzona, intencjonalna, nastawiona na realizację założonych zadań wychowawczych” (Cudak, 2006: 297; Ochmański, 2001: 165).

Socjalizacja prowadzi do przekazania jednostce przez rodzinę całego systemu bardzo często zinstytucjonalizowanych środków wychowania i kontroli, takich jak: społeczne normy, wartości, wzory, nawyki, postawy, umiejętności, przekonania itp. w celu wprowadzenia człowieka do udziału w życiu społecznym i rozwoju jego umiejętności” (Jacher, 2001: 21).

Z. Tyszka (za Doniec, 2005: 230) przyjmuje, iż socjalizacja w rodzinie polega na:

1. Przekazywaniu wiedzy z otaczającej rzeczywistości;
2. Przekazywaniu dziedzictwa kulturowego w zakresie kultury materialnej i duchowej;
3. Ustalaniu i przekazywaniu systemu wartości akceptowanych w rodzinie i szerszej społeczności;
4. Ustalaniu i przekazywaniu celów, środków i motywacji do działania;
5. Ustalaniu i przekazywaniu uznawanych społecznie norm, zasad postępowania oraz wzorów zachowania;
6. Kontroli i ocenie zachowań członków rodziny pod względem ich zgodności z normami, zasadami i wzorami postępowania.

W analizach procesów socjalizacji – pisze J. Turowski (2001: 41) – wyróżnia się dwie fazy: socjalizację pierwotną i socjalizację wtórną.

Socjalizacja pierwotna obejmuje okres dzieciństwa. Dziecko wchodzi w życie społeczne jako organizm z wrodzonymi możliwościami rozwoju psychicznego i społecznego. Pod wpływem interakcji z opiekunami, a następnie z innymi kręgami osób, dziecko w drodze naśladowstwa, identyfikacji, później zaś w drodze przyjmowania ról innych ludzi, uczy się wzorów zachowań oraz wartościowania i oceniania.

Socjalizacja wtórna dokonuje się w wieku dorosłym przez samą jednostkę i jej własne akty, ale pod wpływem tzw. „uogólnionego innego”, musi ona bowiem dokonywać się w ramach interakcji, oddziaływania ze strony innych podmiotów życia społecznego. Socjalizacja wtórna polega na uczeniu się przez jednostkę ról rodzinnych, zawodowych, ról pełnionych w różnych grupach społecznych lub instytucjach.

4. Mechanizmy socjalizacji w rodzinie

Psychologicznych i społecznych mechanizmów, warunkujących przebieg procesu socjalizacji wymienia się w piśmiennictwie wiele – są one różne w zależności od tego w ramach jakiej koncepcji teoretycznej zostały opisane.

H. Muszyński na przykład mówi o następujących mechanizmach oddziaływania środowiska społecznego na jednostkę w procesie socjalizacji:

- Wpływ osób znaczących, oparty głównie na naśladownictwie, modelowaniu, identyfikacji.
- Mechanizmy wzmacniania wewnętrznego mający wtórny charakter wobec już ukształtowanych postaw i nawyków; polegają one na aktywnym przyswajaniu przez jednostkę określonych przekonań, nastawień, umiejętności i informacji w ramach pełnionej roli społecznej.
- Mechanizmy kontroli społecznej stymulowane przez ogół interakcji otoczenia z jednostką oraz system wzmocnień pozytywnych i negatywnych (Muszyński, 2005: 66).

K. Konarzewski (1991) natomiast stworzył koncepcję, która służyć ma wprawdzie pokazaniu psychologicznej podbudowy systemu metod wychowania, ale dobrze wyjaśnia proces zmian w jednostce określanej jako socjalizacja. Zgodnie z tą koncepcją wewnętrzne, celowe mechanizmy regulacyjne to:

- Warunkowanie, zwłaszcza instrumentalne, oparte na systemie wzmocnień (mechanizm ten umożliwi ingerencję w zachowanie za pomocą manipulowania nagrodami i karami);
- Uczenie się przez obserwację; w umyśle jednostki powstają minimodele poznawcze, dzięki którym potrafi ona nie tylko zmienić swoją dotychczasową wiedzę, ale i opanować nowe czynności prezentowane przez modela;
- Uczenie się językowe, które ma niepodważalne znaczenie dla przyswajania wiedzy o świecie i kulturze zwłaszcza treści symbolicznych;
- Uczenie się przez działanie; podkreśla się tu aktywność podmiotu w przyswajaniu treści kulturowych, stanowiących jednocześnie treści socjalizacji (tamże: 16–21; Pankowska, 2005: 66).

K. Konarzewski wymienia także cztery sposoby (kanały) wpływu grupy na jednostkę, czyli możliwe sposoby wywoływania zmian w osobowości jednostki, dokonywane za pośrednictwem grupy społecznej:

- Odniesienia porównawcze, które są podstawą tak do wytworzenia własnej tożsamości, jak i kształtowania się osobowości społecznej;
- Nacisk grupowy, a więc kontrola funkcjonowania jednostki za pomocą rzeczywistych lub antycypowanych kar i nagród stosowanych przez grupę;
- Role i normy grupowe, które pozwalają grupie przetrwać i realizować jej cele, a dla jednostki są źródłem złożonych planów działania w określonych sytuacjach;
- Wzory życia, które obok norm i ról składają się na kulturę grupy, a dla jednostki są układami odniesień i wyznaczonymi scenariuszami działania (Dąbrowska, Wojciechowska-Charlak, 1997: 41–46).

T. Rostowska⁵ wyróżnia trzy podstawowe mechanizmy transmisji międzypokoleniowej:

1. Naśladownictwo. Jest ono jednym z najwcześniej pojawiających się mechanizmów psychofizycznych, odgrywających decydującą rolę w rozwoju, szczególnie społecznym dziecka. Ogólnie i w sposób opisowy można stwierdzić, że naśladownictwo ma wtedy miejsce, gdy występuje zgodność zachowania się obserwatora z zachowaniem prezentowanym przez model i dotyczy raczej specyficznych form jego zachowania. Jest jedną z ważniejszych form uczenia się nowych czynności, przyswajania wiadomości, przekonań i postaw. W istotnym stopniu wpływa ono na przenoszenie się tradycji kulturowych z pokolenia na pokolenie. W procesie naśladownictwa ujmowanym rozwojowo można wyróżnić trzy jego fazy:

- naśladownictwo nieświadome,
- naśladownictwo świadome,
- naśladownictwo twórcze.

Do ważniejszych skutków naśladownictwa należy zaliczyć: rozwój mowy, rozwój sprawności motorycznych, nabycie nowych sposobów zachowania się, nabycie określonych postaw, aspiracji i poglądów, uczenie się ról związanych z płcią, a także przygotowanie się do pełnienia innych ról społecznych, zwłaszcza małżeńskich i rodzicielskich (Rostowska, 1995: 19–23).

2. Modelowanie. Dziecko, które przeszło już proces naśladownictwa, w pewnym momencie swojego życia zaczyna zdawać sobie sprawę z tego, że nie może być zupełnie podobne do ojca czy matki, ze względu chociażby na różnicę wieku, pozycję społeczną czy zawodową. Przestaje więc wiernie kopiować ich zachowanie, wkracza w proces modelowania, który umożliwi mu nie tylko nie tylko zróżnicowanie, lecz zorganizowane zapamiętanie względnie złożonych oraz zintegrowanych zespołów pewnych form zachowania się, które mogą być później odtwarzane i wykorzystane w celu spełnienia wymogów stawianych przez środowisko (Rostowska, 1995: 24).

3. Identyfikacja. Niektórzy badacze traktują naśladownictwo jako część identyfikacji, twierdząc, że jednostka naśladuje tę osobę, z którą się identyfikuje, i jest to najczęściej proces nieświadomy (Wolicki za: Rostowska, 1995: 26–27). Pogląd ten wydaje się częściowo słuszny, szczególnie w odniesieniu do późniejszych faz rozwoju człowieka, gdzie występuje tzw. identyfikacja z naśladownictwem. Możliwa jest ona jednak dopiero wówczas, gdy dziecko staje się zdolne do identyfikacji, tzn. gdy występuje u niego poczucie własnej odrębności i ujawniają się zreby osobowości, a więc po 3 roku życia. We wcześniejszych fazach życia występuje zasadniczo samo naśladownictwo, obejmujące nie całą osobowość dziecka, ale pewne jego zachowania. Inne stanowisko prezentuje L. Kohlberg, który przyta-

⁵ Transmisja międzypokoleniowa jest częścią socjalizacji, dlatego przyjmuję iż mechanizmy transmisji międzypokoleniowej i mechanizmy socjalizacji są tożsame. Por. Tyszka Z., *Socjologia rodziny*, Warszawa 1976, ss. 170–171.

cza trzy zasadnicze argumenty przemawiające za słusznością rozpatrywania identyfikacji i naśladownictwa oddzielnie, a mianowicie:

- 1) identyfikacja jest dyspozycją bardziej motywacyjną, naśladownictwo natomiast raczej reakcją instrumentalną;
- 2) upodabnianie się do modelu identyfikacji utrzymuje się także w czasie jego nieobecności;
- 3) identyfikacja jest względnie globalna, czyli wieloaspektowa, podczas gdy naśladownictwo jest bardziej parcjalne i dotyczy fragmentów zachowania (Rostowska, 1995: 26–27).

Wymienione mechanizmy regulacyjne i grupowe odnaleźć możemy w oddziaływaniach socjalizacyjnych rodzin. W oparciu o nie dokonuje się socjalizacja dzieci w ich rodzinach, a od jej efektów zależy późniejsze funkcjonowanie jednostek w grupach społecznych, do których będą przynależeli i w ramach których funkcjonować jako osoby dorosłe.

Bibliografia

- Bandura A., Walters R.H. (1986), *Agresja w okresie dorastania*, Warszawa.
- Cudak H. (2006), *Rodzina nadzieją dla dziecka i społeczeństwa w nauczaniu Jana Pawła II* [w:] Śledzianowski, J., Sakowicz T. (red.), *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, Kielce.
- Cudak S., Gašior K. (2007), *Dziadkowie rodzice dzieci*. Kielce.
- Cudak S. (2006), *Rodzina ważnym środowiskiem wychowawczym w nauczaniu Jana Pawła II* [w:] Śledzianowski J., Sakowicz T. (red.), *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, Kielce.
- Dąbrowska E.D., Wojciechowska-Charlak B. (1997), *Między praktyką a teorią wychowania*. Lublin.
- Doniec R. (2005), *Socjalizacja rodzinna w kontekście przemian współczesnej rodziny w Polsce* [w:] Cudak H., Marzec H. (red.), *Współczesna rodzina polska – jej stan i perspektywy*, Mysłowice.
- Jacher W. (2001), *Socjalizacja w rodzinie* [w:] Cudak H. (red.), *Socjalizacja i wychowanie we współczesnych rodzinach polskich*, Piotrków Trybunalski.
- Kaleta K. (2008), *Czynniki socjalizacji w rodzinie* [w:] Sakowicz T., Gašior K. (red.), *Rodzina źródłem życia i mądrości*, Kielce.
- Kawula S., Brągiel J., Janke A. W. (2002), *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń.
- Kieszkowska A. (2007), *Rola rodziny w procesie socjalizacji* [w:] Cudak S. (red.), *Pedagogika rodziny. Wybrane zagadnienia*, Kielce.
- Kieszkowska A. (2008), *Rola rodziny w procesie wychowania* [w:] Stojcka-Zuber R., Kaliszewska M., Cholewiński M. (red.), *W kręgu problemów edukacyjnych i wychowawczo-resocjalizacyjnych*, Kielce.

- Konarzewski K. (1991), *Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych*, Kielce.
- Kowalik S. (1994), *Szkic o koncepcjach socjalizacji* [w:] Brzeziński J., Witkowski L. (red.), *Edukacja wobec zmiany społecznej*, Poznań – Toruń .
- Krawczyk Z., Morawski W. (1996), *Socjalizacja* [w:] Schulz R. (wybór), *Antropologiczne podstawy wychowania*, Warszawa.
- Krawczyk Z., Morawski W. (red.) (1991), *Socjologia. Problemy podstawowe*. Warszawa.
- Lubiewska K. (2001), *Proces zakorzeniania się jednostki w tradycjach życia rodzinnego jako jeden z czynników niezbędnych dla pomyślnego przebiegu socjalizacji pierwotnej* [w:] Cudak H. (red.), *Socjalizacja i wychowanie we współczesnej rodzinie polskiej*. Piotrków Trybunalski.
- Mielicka H. (2000), *Socjologia wychowania. Wybór tekstów*, Kielce.
- Muszyński H. (2005), *Zarys teorii wychowania*, Warszawa.
- Ochmański M. (2001), *Nagrody i kary w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa.
- Pankowska D. (2005), *Wychowanie a role płciowe*, Gdańsk 2005.
- Rosiński D. (2003), *Nauczyciel wobec zaburzeń procesu socjalizacji u uczniów*. Poznań.
- Rostowska T. (1995), *Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie w zakresie wybranych wymiarów osobowości*, Łódź.
- Turner J. H.(1994), *Socjologia, podstawowe pojęcia i ich zastosowanie*, Poznań.
- Turowski J. (1993), *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Lublin.
- Turowski J. (2001), *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Lublin.
- Tyszka Z. [za:] Doniec R.(2005), *Socjalizacja rodzinna w kontekście przemian współczesnej rodziny polskiej* [w:] Cudak H., Marzec H. (red.), *Współczesna rodzina polska – jej stan i perspektywy*, Mysłowice.
- Wolicki M. [za:] Rostowska T. (1995), *Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie w zakresie wybranych wymiarów osobowości*, Łódź.